

Działalność Komisji Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS w latach 2003–2005

Komisja Ogrodów Historycznych i Krajobrazu Kulturowego

29 września 2003 roku Prezydium PKN ICOMOS, zgodnie z pkt. 9, §19 Statutu powołało Komisję ds. Ogrodów Historycznych i Krajobrazu Kulturowego, wyznaczając jako zadania:

1. Utrzymywanie stałego kontaktu i podejmowanie wspólnych przedsięwzięć z Międzynarodowym Komitetem Ogrodów Historycznych i Krajobrazu Kulturowego ICOMOS–IFLA.

2. Inicjowanie przedsięwzięć mających na celu badanie, opracowywanie metodologii postępowania konserwatorskiego i ochrony ogrodów historycznych oraz krajobrazu kulturowego, między innymi zaprezentowania ich na forum krajowym (np. Kongresie Konserwatorów Polskich) i międzynarodowym (np. z okazji 40-lecia ICOMOS).

3. Organizacji spotkań i konferencji problemowych, dotyczących ogrodów historycznych i krajobrazu kulturowego, w tym wspólnie z prof. Krzysztofem Pendereckim oraz Muzeum *Zamek* w Łańcucie w 2004 r.

4. Podejmowanie innych zadań, wynikających z realizacji Statutu PKN ICOMOS.

Na Przewodniczącego Komisji wyznaczono dra Andrzeja Michałowskiego, Członka Honorowego Międzynarodowego Komitetu ICOMOS–IFLA, na Członków

Komisji wybrano: dra Tadeusza Bernatowicza (członka korespondencyjnego Komitetu ICOMOS–IFLA), prof. dr Barbarę Stępniewską-Janowską (członka PKN ICOMOS); dr inż. Annę Majdecką-Strzeżek (członka PKN ICOMOS), mgr Barbarę Werner (członka Prezydium Komitetu ICOMOS–IFLA).

Komisja została upoważniona – w celu realizacji swoich zadań – do zapraszania do współpracy zarówno innych Członków PKN ICOMOS, jak i specjalistów oraz ekspertów z innych dziedzin, a także środowisk.

Posiedzenia Komisji odbywały się w następujących terminach:

15 listopada 2003 r.,

28 listopada 2003 r.; uchwalono *Deklarację Ideową Członków Komisji*,

22 marca 2004 r.,

27 maja 2004 r., z okazji konferencji organizowanej w Łańcucie i w Lusławicach,

26 czerwca 2005 r. – spotkanie z laureatem nagrody im. Prof. Jana Zachwatowicza – Prof. drem Ivanem S. Kosenką – Dyrektorem Parku Dendrologicznego *Zofiówka*,

15 września 2005 r.,

20 grudnia 2005 r.

Międzynarodowa konferencja

Kolekcje dendrologiczne ogrodów historycznych i rola prywatnych właścicieli w ich ochronie, Łańcut – Lusławice 27–30 maja 2004 r.

Osiem referatów i komunikatów zagranicznych wygłosili: I.S. Kosenko, W.M. Hrebowyj, Ł.W. Wehera, O.K. Moroz, T.A. Szweć, R.W. Kozłow, Ł.A. Kołdar,

I.P. Nakopiuk oraz trzynaście referatów i komunikatów ze strony polskiej: A. Michałowski, E. Bartman, U. Maciejewska-Stefańska, N. Piórecki, M. Stefański, A. Majdecka-Strzeżek, B. Stępniewska-Janowska, M. Kseniak, W. Trzópek, B. Werner, A. Chmiel, J. Tumiłowicz.

Ważnym osiągnięciem był współdziałanie specjalistów dendrologów, reprezentujących Narodowy Dendrologiczny Park *Zofiówka* w Humaniu na Ukrainie, zapowiadający kontynuację współpracy z naszą Komisją i Muzeum *Zamek* w Łańcucie, organizatorem konferencji, a zarazem dążenie do utworzenia przy tych instytucjach w Polsce i na Ukrainie centrów dokumentacji historycznych ogrodów i parków, systematycznie publikujących wyniki swych prac. Konferencji towarzyszyła wystawa, na której przedstawiono 16 projektów, wraz ze studiami rewaloryzacji historycznych ogrodów i parków. Należy podkreślić, że uczestnicy konferencji z wielkim uznaniem i podziwem odnieśli się do pasji, zapaśta i wielkiego rozmachu w zakładaniu *Arboretum* przez Prof. Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach. Lusławice stają się oparciem duchowym dla wielu środowisk kulturalnych, co jest oczywiste nie tylko dla świata muzycznego, lecz także dla osób pragnących odrodzenia sztuki ogrodowej w Polsce po okresie powojennego dewastowania ogrodów i parków w PRL-u. Obecnie można uznać, iż Lusławice stają się wspaniałą „latarnią kultury” – wskazującą pojedynczym i rozproszonym inicjatywom drogę i przykład nowej roli, jaką spełniają i mogą spełnić właściciele założen pałacowo-i dworkowo-ogrodowych.

*

25 czerwca 2005 roku, z okazji 40-lecia uchwalenia statutu ICOMOS-u utworzonego w Polsce, na Zamku Królewskim w Warszawie odbyło się uroczyste posiedzenie Polskiego Komitetu ICOMOS-u, z udziałem Mounira Bouchenaki – zastępcy Dyrektora Generalnego UNESCO oraz prof. Michaela Petzeta – Prezydenta ICOMOS-u i innych zaproszonych, licznie przybyłych gości.

Udział w Kongresie Konserwatorów Polskich

W zorganizowanym w terminie 5–7 października 2005 r. Kongresie Konserwatorów Polskich, współorganizowanym przez PKN ICOMOS, wziął udział Przewodniczący naszej Komisji, który wraz z innymi członkami ICOMOS-u (prof. A. Bohm, prof. Z. Myczkowski) przygotowywał tezy programowe sesji X – *Ochrona zabytkowych parków i ogrodów oraz krajobrazu kulturowego* oraz wygłosił referat *Ogród i park. Dokumentacja. Stan zachowania i użytkowanie. Konserwatorstwo. Edukacja*, opublikowany w materiałach kongresu.

Współpraca ze Szkołą Mużakowską działającą przy fundacji „Księżę Puckler – Park Bad Muskau”

19 sierpnia roku 2005 odbyło się w Bad Muskau sympozjum *Znamienicy ogrodnicy parków historycznych*, które w ten szczególny sposób uczciło odchodzącego na emeryturę po 38 latach pracy w Parku Mużakowskim ogrodnika Ekkeharda Bruckscha, na którym wygłoszono m.in. referaty o ogrodnikach Herrenhausen, Weimaru, Babelsbergu, Reinsbergu. W sympozjum wzięła udział Barbara Werner i Przewodniczący Komisji, którzy w rozmowach z p. Cordem Panningiem, Prezesem Fundacji, a zarazem Dyrektorem Parku uzgodnili zakres i terminarz kursu-sympozjum dla 20 pol-

W programie obchodów przewidziano wręczenie nagrody międzynarodowej PKN ICOMOS im. prof. Jana Zachwatowicza. Na wniosek przewodniczącego naszej Komisji nagrodę otrzymał prof. dr Iwan Kosenko – dyrektor *Zofiówki* w Humaniu na Ukrainie. Przewodniczący naszej Komisji wygłosił laudację, nakreślając sylwetkę laureata, podkreślając zwłaszcza jego aktywną i wieloletnią współpracę z Ośrodkiem Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Narodową Instytucją Kultury w Warszawie (do czasu jej likwidacji w 2002 r.) oraz z Muzeum *Zamek* w Łańcucie. Wynikiem tej współpracy była organizacja systematycznych konferencji *Ogrody Rezydencji Magnackich XVIII–XIX w. w Europie Środkowej i Wschodniej oraz problemy ich ochrony*, zwłaszcza:

w 1999 r. w Łańcucie – *Ogrody Potockich*,

w 2000 r. w Humaniu – *Ogrody Czartoryskich*,

w 2001 r. w Łańcucie – *Ogrody Lubomirskich*,

w 2002 r. w Humaniu – *Ogrody Branickich*,

w 2004 r. w Łańcucie i w Lusławicach – już omówiona konferencja *Kolekcje dendrologiczne ogrodów historycznych i rola prywatnych właścicieli w ich ochronie*.

Pod kierunkiem prof. Kosenki umiejętnie pielęgnowany i zarządzany Park *Zofiówka* należy do najbardziej zadbanych i właściwie utrzymanych założen ogrodowych w Południowo-Wschodniej Europie.

26 czerwca 2005 roku zorganizowano spotkanie z Laureatem, w ogrodzie wybitnego polskiego znawcy sztuki ogrodowej Profesora Bartmana. Podczas spotkania poruszono wiele istotnych tematów, dotyczących m.in. konserwacji i rewaloryzacji ogrodów oraz omówiono udział delegacji naszej Komisji w przyszłorocznej konferencji, która zostanie zorganizowana przez Park Dendrologiczny *Zofiówka*.

W terminie 13–15 listopada 2005 r. udział Przewodniczącego Komisji w Międzynarodowej Konferencji w Łomnicy *Ochrona krajobrazu kulturowego w kontekście długotrwałego rozwoju turystyki jako wkładu do planowania regionalnego i komunalnego na przykładzie Kotliny Jeleniogórskiej* oraz wygłoszenie referatu na temat paryskiej konwencji światowego dziedzictwa kulturalnego i przyrodniczego oraz kryteriów wpisu obiektów krajobrazowych na listę UNESCO. Przewodniczącego Komisji wybrano do społecznej Rady przy Związku Gmin Karkonoskich ds. zaopiniowania wniosku o utworzenie *Parku Kulturowego Kotliny Jeleniogórskiej*.

skich specjalistów, zajmujących się historycznymi ogrodami. Komisja nasza przyjęła na siebie rolę koordynatora tego przedsięwzięcia, w pełni finansowanego przez stronę niemiecką. Zaplanowano dwa seminaria:

I – organizowane w terminie: 5–8 grudnia 2005 r. obejmowało tematykę: zadania i metody konserwatorstwa ogrodowego; pielęgnacja drzew i ich zastosowanie; budowa dróg; układy i budowle wodne.

II – organizowane w terminie: 12–15 czerwca 2006 r. obejmowało tematykę: ochrona środowiska, gatunków i bio-

topów, trawniki i łąki, byliny oraz inne rośliny kwiatowe, wyposażenie, a także architektura ogrodowa.

W seminarium I uczestniczyło 7 osób z państwowej

i samorządowej służby ochrony zabytków, 7 osób z muzeów posiadających założenia ogrodowe i parkowe oraz 4 osoby związane z innymi instytucjami.

Międzynarodowa aktywność członków

1. Komisja utrzymuje stały kontakt z Międzynarodowym Komitetem Ogrodów Historycznych i Krajobrazu Kulturowego ICOMOS–IFLA.

2. Aktywnym członkiem naszej Komisji jest Barbara Werner, która od kilkunastu lat zajmuje się problematyką sztuki ogrodowej. Jest ona, jako jedyna z Polski, członkiem tzw. kierownictwa (*activ member*) Międzynarodowego Komitetu ICOMOS–IFLA. Barbara Werner uczestniczy w roboczych, corocznych spotkaniach Komitetu oraz w konferencjach organizowanych przez jego członków.

Zebrań (tzw. *annual meetings*) w ostatnich latach odbywały się w 2003/2004 – w Argentynie, w roku 2005 w Brukseli. Spotkanie, które odbyło się w Brukseli 11–12 lutego, kończyło dziesięcioletnią prezydenturę Roberta de Jonga. W tajnym, jak zazwyczaj, głosowaniu wybrano nowego prezydenta Międzynarodowego Komitetu ICOMOS–IFLA w osobie profesora Luigiego Zangheriego z Włoch. Podczas dwudniowego posiedzenia dyskutowano również na temat rozwinięcia działalności Komitetu w dziedzinie organizacji naukowych spotkań międzynarodowych, które byłyby poświęcone zwłaszcza zagadnieniom konserwatorskim w ogrodach historycznych.

Jako kolejne miejsce dorocznego spotkania i zorganizowania tam konferencji naukowej zaakceptowano Portugalię (maj–czerwiec 2006 r.). Konferencja będzie poświęcona sztuce ogrodowej średniowiecza i jej recepcji w XIX w. Udział zgłosiła Barbara Werner z referatem *Cmentarz – polski ogród romantyczny*.

Z posiedzeń naukowych, które się odbyły w trzech ostatnich latach wymienić należy:

– 7–9 października 2003 r. w Berlinie, w Instytucie Cervantesa; konferencja zorganizowana przez hiszpańskich członków Komitetu na temat: *Ogrody: czas i pamięć*. Referaty wygłosili przedstawiciele Hiszpanii, Włoch, Belgii, Francji, Niemiec i Polski. Barbara Werner zaprezentowała referat *Park Bad Muskau–Łęknica – przykład rewitalizacji i współpracy dwóch narodów*.

– 5–7 grudnia 2004 r. we Florencji odbyła się konferencja na temat: *Historyczne wartości przeszłości w kon-*

serwacji ogrodów. W międzynarodowym gronie – Niemcy, Szwecja, Hiszpania, Francja, Wielka Brytania, Meksyk, Chiny, Australia, Polska i Włochy – dyskutowano na temat ogrodów historycznych, ich narodowych wartości oraz możliwości konserwacji i związanych z nią problemów obecnych. Konferencji towarzyszyło otwarcie wystawy w Pałacu Pittich. W obradach wzięli udział członkowie naszej Komisji – dr Michałowski i pani mgr Werner.

– Należy podkreślić, iż w krajach niemal całej Europy ogrody historyczne stanowią tę dziedzinę zabytków, którym poświęca się wiele uwagi. Publikuje się wiele publikacji im poświęconych, zawiązuje specjalistyczne organizacje i instytucje, które mają umocowania prawne oraz podejmują działania na rzecz ochrony i konserwacji ogrodów i parków oraz krajobrazu kulturowego.

– Na zlecenie Międzynarodowego Komitetu Dziedzictwa UNESCO dr Andrzej Michałowski opracował w 2004 r. ekspertyzę rewitalizacyjną, dotyczącą krajobrazu kulturowego na Słowacji – *Tradycyjne (original – autentyczne) łąki – pastwiska Słowacji*.

– Zarówno wpisanie na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w roku 2004 Parku Mużakowskiego, leżącego po obu stronach granicznej rzeki Nysy Łużyckiej, jak i aktywna współpraca polsko-niemiecka, były powodem wyróżnienia przez Ambasadora RP, dra Andrzeja Byrta, 15 grudnia 2005 r. – Złotym Krzyżem Zasługi Corda Panninga, dyrektora Parku i Prezesa Fundacji Księcia Pucklera w Bad Muskau, dra Andrzeja Michałowskiego natomiast 16 lutego 2006 r. Krzyżem I klasy Wolnego Państwa Saksońskiego przez prof. dra Georga Milbradta – premiera landu.

– Dr Andrzej Michałowski w roku 2005 został zaproszony do współpracy w inicjatywie wpisu na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO krajobrazu kulturowego Niemiec (Górne Łużyce), Polski (Dolny Śląsk) i Czech (Północne Czechy) oraz udziału w Konferencji UNESCO *Region zabudowy przysłupowej* 6 marca 2006 r. z referatem: *Wielonarodowy charakter światowego dziedzictwa kultury na przykładzie Parku Mużakowskiego*.

Interwencje komisji

Nawiązano kontakt z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Województwa Zachodniopomorskiego w sprawie roztoczenia opieki nad założeniem parkowym *Doliny Miłości* i otaczającym krajobrazem zespołu pałacowo-folwarcznego w Krajiniku Górnym, wpisanym do rejestru zabytków (nr 367/59). Obiekt ten jest przedmiotem naukowego zainteresowania Wiceprezydenta IFLA Hansa Dorna.

Na posiedzeniu Komisji 22 marca 2004 r. zapoznano się z tą sprawą i wysłuchano opinii prof. dra Marka Kwiat-

kowskiego, dotyczącej rozbudowy zaplecza Ogrodu Botanicznego w Warszawie, obok gmachu Obserwatorium Astronomicznego, wzniesionego w Łazienkach Królewskich w 1824 r., mających istotne powiązania krajobrazowe z wejściem z Alei Ujazdowskich na teren Łazienek. Mazowiecki Konserwator R. Głowacz powiadomił Komisję o uwzględnieniu ochrony historycznie ukształtowanego pierwotnego założenia ogrodu botanicznego, udokumentowanego planem z 1818 r.

Członkowie komisji:
 dr Andrzej Michałowski – przewodniczący,
 prof. dr Edward Bartman,
 dr Tadeusz Bernatowicz,
 arch. kraj. Andrzej Chmiel,

prof. dr Barbara Stępniewska-Janowska,
 prof. dr Marek Kwiatkowski,
 prof. dr Anna Mitkowska,
 dr Anna Majdecka-Strzeżek,
 mgr Barbara Werner.

Zaproszeni do współpracy z komisją

Aktywność Komisji ułatwia zaproszenie do współpracy osób niezwiązanych z PKN ICOMOS, lecz gotowych przyjmując członkostwo ICOMOS-u, jak inż. Urszula Maciejewska-Stefańska – Główny Specjalista w Łazienkach Królewskich, mgr Jan Olizar z Instytutu Kształtowania

Środowiska – Prezes Rady Obywatelskiej ds. Ogrodów czy inż. arch. kraj. Miłosz Walerzak z WSEiZ w Warszawie oraz Wit Karol Wojtowicz – dyrektor Muzeum Zamek w Łańcucie.

Opracowanie: dr Andrzej Michałowski
 Przewodniczący Komisji PKN ICOMOS
 ds. Ogrodów Historycznych i Krajobrazu Kulturowego

Komisja Architektury Militarnej

Informacje organizacyjne

1. Zebranie założycielskie Komisji odbyło się 24 kwietnia 2004 r. na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. W zebraniu uczestniczył Prezes PKN ICOMOS – prof. dr hab. Andrzej Tomaszewski oraz 10 członków i kandydatów PKN ICOMOS, którzy złożyli akces czynnego uczestniczenia w pracach Komisji.

Przewodniczącym Komisji został wybrany Profesor dr hab. Ryszard Bochenek. Po śmierci Profesora, w czerw-

cu 2004 r., przewodniczącym wybrano dra arch. Piotra Molskiego.

2. Od kwietnia 2004 do stycznia 2006 r. odbyły się cztery zebrania Komisji, piąte zaplanowano na 14 stycznia 2006 r.

3. W okresie od kwietnia 2004 r. do dnia dzisiejszego liczba członków Komisji wzrosła do 16 osób.

Zadania realizowane w okresie od kwietnia 2004 do stycznia 2006 r.

1. Sformułowanie celu i głównych kierunków działania Komisji. W wyniku dyskusji i prac prowadzonych w trakcie dwóch pierwszych zebrań Komisji ustalono, że podstawowym celem jej działalności jest ochrona i konserwacja budowli obronnych, powstałych od XIII w. do roku 1957, a prace Komisji będą się koncentrować przede wszystkim na:

a) wynikach najnowszych badań zabytków architektury obronnej,

b) inspirowaniu, rozwoju i upowszechnianiu interdyscyplinarnych badań w dziedzinie architektury militarnej, ze szczególnym uwzględnieniem badań podstawowych,

c) wymianie doświadczeń i rozwijaniu stałej współpracy środowisk naukowych, zajmujących się problematyką architektury obronnej oraz metodologią badań i ochrony wartości kulturowych w Polsce i za granicą,

d) inicjowaniu konferencji naukowych poświęconych architekturze obronnej,

e) identyfikacji problemów oraz modelowych rozwiązaniach i działaniach w dziedzinie ochrony i konserwacji obiektów *architecturae militaris*, jako wyodrębniającej się w krajowym zasobie grupy zabytków,

f) strategii ochrony zabytków i polityce konserwatorsko-ochronnej w odniesieniu do krajowego zasobu architektury obronnej, z uwzględnieniem wpisów na listę pomników historii i światowego dziedzictwa UNESCO oraz

krajowego i wojewódzkich programów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

g) współpracy z Wojskiem Polskim w dziedzinie ochrony zabytków pofortecznych i popularyzacji ich wartości kulturowych.

2. Opracowanie propozycji zespołów fortyfikacji preferowanych do wpisu na listę pomników historii. W pierwszym etapie prac przedyskutowano i przyjęto, wynikające ze specyficznych cech krajowego zasobu zespołów pofortecznych, kryteria służące wskazaniu obiektów preferowanych do wpisu na listę pomników historii. Na podstawie ujednoczonych kryteriów i uwzględniając przyjęte 6 października 2005 r. przez Radę Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury *Kryteria i procedury uznawania obiektu za Pomnik Historii* dokonano, w zespołach roboczych, analizy zasobu w podziale na fortyfikacje pochodzenia austro-węgierskiego, pruskiego i niemieckiego oraz rosyjskiego. Prace dobiegają końca i w najbliższym czasie zostanie przedstawiony materiał końcowy.

3. Stanowisko w sprawie projektu dokumentu pt. *Zasady tworzenia parku kulturowego, zarządzania nim oraz sporządzania planu ochrony*. Podstawą dyskusji i sformułowanego stanowiska były doświadczenia z prac prowadzonych głównie w ramach Towarzystwa Przyjaciół Fortyfikacji oraz w środowisku warszawskim, krakowskim i wrocławskim, na rzecz utworzenia fortecznych parków

kulturowych w Modlinie, Srebrnej Górze, Nysie, Giżycku i Kłodzku. Stanowisko to przedstawiono na konferencji zorganizowanej w ramach Naukowej Sesji Sekcji Architektury Krajobrazu Komisji Urbanistyki i Architektury Oddziału PAN w Krakowie, z inicjatywy Rady i Zarządu Dzielnicy VII Miasta Krakowa oraz Instytutu Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej, poświęconej tematyce powstawania parków kulturowych, w maju 2005 r. (stanowisko Komisji i wnioski są zawarte w załączniku do sprawozdania).

4. Ponadto przedmiotem prac Komisji były:

a) ocena bieżącej sytuacji w ochronie zabytków w Polsce na podstawie informacji przekazywanych przez Prezesa PKN ICOMOS – prof. A. Tomaszewskiego, który zechciał przyjąć zaproszenie na spotkania Komisji oraz informacji z ośrodków reprezentowanych przez

poszczególnych członków Komisji (Białystok, Gdańsk, Gdynia, Kraków, Lublin, Suwałki, Toruń, Warszawa, Wrocław),

b) dyskusja nad Narodowym Programem Kultury – Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013 w kontekście ochrony zabytków architektury obronnej.

Członkowie Komisji wysłuchali komunikatu naukowego pt. *Założenie bastionowe w Ostromęczynie*, przedstawionego przez A. Oleksickiego. Uznali za wymagające pilnej, szerokiej dyskusji zagadnienie metod konserwacji ruin średniowiecznych zamków wobec coraz liczniejszych przypadków odbudowy, a właściwie *budowy nowych zamków*, z przeznaczeniem na cele komercyjne (przykład Tykocina, zamków w Małopolsce). Prace nad stanowiskiem Komisji w tej sprawie zostały rozpoczęte.

Stanowisko Komisji w sprawie interpretacji zapisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami dotyczących parku kulturowego i upowszechniania wiedzy o tej formie ochrony prawnej zabytków

W ostatnim dziesięcioleciu nastąpił znaczny rozwój badań architektury militarnej i studiów dotyczących metod ochrony wielkoobszarowych, przeważnie niezagospodarowanych zespołów obronnych. Ze względu na skalę przestrzenną zabytkowych struktur, złożoność problematyki ochrony i ścisłe relacje przedsięwzięć rewaloryzacyjnych z planowaniem przestrzennym już w latach 90. XX w. środowisko konserwatorów zajmujących się fortyfikacją uznało formę parku kulturowego, jako właściwe narzędzie krajobrazowo-obszarowej ochrony wartości kulturowych zespołów pofortecznych.

W ramach Krajowego Programu Ministerstwa Kultury i Sztuki *Ochrona i konserwacja architektury obronnej* zrodziły się koncepcje parków kulturowych, obejmujących twierdze: Boyen w Giżycku, w Kłodzku, w Nysie i Srebrnej Górze, a na Wydziałach Architektury Politechnik w Warszawie, Krakowie i Wrocławiu były prowadzone studia metodyczne.

W roku 1999 powołana przez Premiera RP Międzyresortowa Komisja ds. Zagospodarowania Twierdzy Modlin w pełni zaakceptowała zgłoszony przez Zakład Konserwacji Zabytków WA PW projekt ochrony i zagospodarowania cytadeli Twierdzy Modlin, jako parku kulturowego. Przy roboczej współpracy z samorządami zainteresowanymi ochroną obiektów i zespołów obronnych zostały zainicjowane działania na rzecz utworzenia pierwszych fortecznych parków kulturowych. W wyniku – już w roku 2003 – uchwałą Rady Gminy Stoszowice został ustanowiony park obejmujący Twierdzę Srebrnogórską, w kwietniu 2004 r. natomiast twierdza została wpisana na listę pomników historii. W roku 2004 forteczne parki kulturowe były głównym tematem kolejnej, z cyklu *Fortyfikacje – europejskim dziedzictwem kultury*, konferencji zorganizowanej przez Zarząd Główny TPF.

Uzyskane doświadczenia potwierdzają potrzebę doskonalenia formy parku, dostosowywania jej do różnych lokalnych uwarunkowań, a przede wszystkim upowszechniania w środowiskach samorządowych i konserwator-

skich. Impulsem do podsumowania doświadczeń i dyskusji o funkcjonowaniu parków kulturowych stał się projekt *Instrukcji powoływania, sporządzania planu ochrony i zarządzania dla parku kulturowego*, opracowany w Instytucie Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej. Problematyka ta była przedmiotem dyskusji na posiedzeniu Komisji Architektury Militarnej przy PKN ICOMOS, które odbyło się w Warszawie 5 marca 2005 r.

Mając na względzie możliwie największą skuteczność nowej formy ochrony dziedzictwa kulturowego, członkowie Komisji przedkładają następujące wnioski:

1. Park kulturowy powinien być nie tylko bierną (prawną), ale też w pełni czynną formą ochrony kulturowego dziedzictwa. Zdecyduje o tym m.in. dostosowanie przyjętych instrumentów zarządzania kulturowym zasobem i finansowania działalności parku do specyfiki lokalnej. Biorąc pod uwagę różnorodność uwarunkowań lokalnych, zwłaszcza – cechy zasobów kulturowych i stopień ich koncentracji w przestrzeni, cechy walorów przyrodniczych, stopień zagospodarowania struktur przestrzennych (przesądzenia w zagospodarowaniu), stosunki własnościowe, proporcje przestrzeni publicznych w stosunku do niepublicznych, „zamożność” budżetów gminnych, potencjał turystyczno-dydaktyczny zasobu kulturowego jako czynnika lokalnego rozwoju itp. Należy uznać za właściwe, że ustawa zapewnia dużą elastyczność w tworzeniu parków kulturowych. Nie precyzuje narzędzi realizacji celów parku i źródeł finansowania przedsięwzięć ochronnych. Umożliwia to dostosowanie do lokalnych uwarunkowań formy zarządzania kulturową przestrzenią, której chronione lub przekształcane elementy strukturalne oraz ich wzajemne relacje decydować będą o zachowaniu i utrwalaniu wartości krajobrazowych.

Materiały promujące formułę parku kulturowego powinny zatem wskazywać różne, dostosowane do specyfiki lokalnej, wariantowe rozwiązania m.in. w dziedzinie:

- formy zarządu parku,
- modeli przestrzennych parków (np. zespoły – obszary

wyodrębnione przestrzennie, ale wymagające opracowania wspólnego planu ochrony i zarządzania),

– źródeł finansowania tworzenia i funkcjonowania parku, a w tym finansowania realizacji ustaleń planu ochrony, utrzymania zarządu parku, promocji itp.; (zalecanie finansowania parku wyłącznie ze środków samorządowych wyeliminuje inicjatywy tworzenia parków kulturowych w gminach z deficytem budżetowym).

2. Tryb i zakres zalecanych podczas tworzenia parków konsultacji społecznych pozostawić należy do decyzji samorządów.

3. Niezbędnym instrumentem współdecydującym o skuteczności przedsięwzięć ochronnych jest monitoring przestrzeni parku, prowadzony przez niezależną jednostkę.

4. Z art.16 ustawy wynika, że celem parku kulturowego jest *ochrona krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej*.

Logika tego zapisu wskazuje, że jednym z warunków zachowania i utrwalania wartości krajobrazu kulturowego są skuteczne przedsięwzięcia zapobiegające degradacji zabytkowych struktur i stymulujące ich przekształcenia. Wynikają stąd wnioski dotyczące zakresu problemowego planu ochrony parku kulturowego:

– przyjmując, że dla skutecznej ochrony zabytkowego zasobu jest wskazane jego zagospodarowanie i użytkowanie, to w planie ochrony parku kulturowego zawarte powinny być ustalenia dotyczące nie tylko metod ochrony, lecz także dostępności inwestycyjnej poszczególnych terenów i zabytkowych struktur, z uwzględnieniem niezbędnych funkcji dydaktycznych,

– obszary o wysokim stopniu zachowania historycznych struktur i ich koncentracji wymagają kompleksowo opracowanych koncepcji zagospodarowania oraz właści-

wej polityki w dziedzinie stosunków własnościowych i podziałów geodezyjnych terenów; plan ochrony powinien formułować wytyczne dotyczące tej dziedziny,

– formułując ustalenia planu ochrony należy rozróżniać ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami,

– potrzebne jest określenie relacji i współzależności między podjętymi wcześniej decyzjami administracyjnymi o ochronie „rejestrowej” zabytkowych obiektów a ochroną w formule parku kulturowego,

– forma i „język” ustaleń planu ochrony powinny umożliwiać bezpośrednią transmisję tych ustaleń do planu miejscowego, bez jakiegokolwiek potrzeby ich interpretacji na potrzeby planu miejscowego,

– w materiałach instruktarzowych powinny znaleźć się przykłady ustaleń planu ochrony, transmitowanych do planu miejscowego.

5. Istnieje pilna potrzeba wydania informatora dla wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (np. *Park kulturowy szansą utrwalenia lokalnej tożsamości i rozwoju gospodarczego gminy*), w którym – w prosty i komunikatywny sposób – zostaną przedstawione cele, procedury tworzenia parków kulturowych, wariantowe rozwiązania organizacyjne i korzyści dla gminy, wynikające z funkcjonowania parku kulturowego. Materiał taki powinien być opracowany, m.in. przy współudziale architektów–konserwatorów i przedstawicieli samorządów, mających doświadczenia w omawianej tematyce.

Opracowano na podstawie protokołu z zebrania Komisji Architektury Militarnej przy Polskim Komitecie Narodowym ICOMOS z 5 marca 2005 r., propozycji też do dyskusji nad projektem instrukcji powoływania, sporządzania planu ochrony i zarządzania parkiem kulturowym (tezy przygotowane na posiedzenie Komisji Architektury Militarnej PKN ICOMOS przez dra arch. Piotra Molskiego).

Opracowanie: *dr arch. Piotr Molski*
Przewodniczący Komisji
Architektury Militarnej przy PKN ICOMOS

